

saltem naturae humanae magis gnarus, legibus suis sedulò cavit ne Religionis exercitium tantisper impediatur sive proximè, sive etiam remotè, — sicuti, v. g., fieret si Status ita puerorum educationem sibi arrogaret ut Ecclesia jam non eos nisi certis ac raris admodum horis adire posset (quod omnino insufficiens ad animos religione imbuedos experientia comprobatur) (1), — si futuros Ecclesiae ministros militae sæculari adstringeret (quod necessariae ipsorum formationi quantum obstet, nemo non videt); — si plurium in vivendo consociationem aut bonorum in communi possessionem interdiceret (quod vitam religiosam impossibilem redderet); etc., etc. Ab his igitur omnibus, quæ Status indifferens nequaquam vitare curabat, imò et ex industria querebat, Status verè liberalis, de quo hic loquimur, sedulò se abstinebit, ut Ecclesiae quàm maximam relinquat libertatem. — Imò et eidem, — independenter etiam ab omni peculiari contractu, — stipendum aut subventionem libentissimè conferet, veluti servitio cuidam publico pro necessitatibus religiosis magnæ alicujus civium partis requisito.

In his tamen omnibus, non tam divinis quàm humanis, ut ita dicamus, rationibus Status ducitur. Religionem protegit, non quia vera et à Deo imperata, sed quia civibus pluribus paucioribusve cordi est; ideoque ab actibus quæ positivam tali vel tali Religioni adhæsionem supponerent, regulariter abstinet. (Hinc fit ut absque contradictione istud protectionis genus in plures simul extendere possit Religiones invicem contradictorias. Imò et ita reapse fieri necesse est iis in nationibus quæ hominibus diversæ religionis ferè ex æquo componuntur.)

Verùm 2º observandum est tale sistema, etsi ob necessitatem aliquando excusari possit, tria tamen et quidem gravissima secum importare inconvenientia. Etenim — 1 — cultus Deo debitus et utilitas naturae humanae certè expetunt ut omnis societas suum, quà talis, exerceat cultum, sicut in Philosophia, ubi de cultu publico, demonstrari solet. Porro Status in dicto systemate constitutus nullum hujusmodi cultum, saltem si sibi consequens esset, exercere posset.

(1) V. in hoc speciatim quedam admodum sapienter observata à D. Guizot : *Mémoires*, t. III, cit. ap. *le Correspondant*, sept. 1860, p. 64. — Cfr et recentius : *Mémoire des évêques d'Allemagne réunis à Fulda* (ap. *l'Univers*, 18 et 19 oct. 1872). Qui nempe ostendunt ex ipso jure publico Germaniae « scholam esse annexum Religionis. »

— 2 — Imò nec suas leges potest veræ Religioni magis quàm alii superstruere et conformare; ex quo certè multò magis utiles fierent ad bonum generale hominum; — nec enim negari potest quin ad vitam tum futuram tum etiam presentem magis proficiat legislatio fundata super completam veritatem quàm super incompletam; aliis verbis, Status catholicus melior est quàm Status duntaxat christianus, itemque Status christianus quàm Status duntaxat theista (de Statu ateo mox videb.). — Porro Status ille liberalis de quo nunc agimus, vix ac ne vix quidem supra theismum in legibus suis assurgere logicè valet. Insuper — 3 —, etiam si à participando positivè pluribus simul cultibus sese reapse semper abstineret, vix tamen fieri potest quin illa protectio negativa in plures simul cultus extensa, cum immunitatibus ad liberum eorum exercitium necessariis, non positivam aliquatenus ipsorum approbationem, ante popolorum oculos, importare videatur, et consequenter *indifferentismum*, quo nullum pejus malum, foveat.

Ex his omnibus profectò patet tale sistema, etsi aliquando *prò circumstantiis* esse possit quàm maximè acceptable vel etiam moraliter necessarium, nequaquam tamen pro *absolutè optimo* haberi posse. Itaque, ut aiunt, propugnari potest tanquam *hypothesis*, non verò tanquam *thesis* (1); — ex quo maximè S. Pontifex, in Encyclîca *Quânta curâ...*, post reprobatum, ut suprà vidimus, principium eorum qui velut « *optimam societatis publicæ rationem* » volunt « *ut humana societas constitutatur ac gubernetur nullo habito ad reli-* » *gionem respectu ac si ea non existaret...* », statim addidit « ... vel » *saltem nullo facto veram inter falsasque religiones discri-* » *mine* »; quod omnino ad liberalismum de quo nunc, convenire videtur.

(1) Hinc la Civiltà Cattolica de libertate cultuum, typographiæ, etc., ita habet : « Ces libertés, si on les pose en thèse, c'est-à-dire comme » principes universels au regard de la nature humaine et du plan divin, » sont absolument condamnables, et ont été plusieurs fois condamnées par les » pontifes romains, notamment par Pie VI, Pie VII et Pie IX. Mais, à titre » d'*hypothèse*, c'est-à-dire, comme dispositions appropriées aux conditions » spéciales de tels et tels peuples, elles peuvent être légitimes; les Ca- » tholiques peuvent les aimer et les défendre, et ils font œuvre bonne et » utile quand ils en usent le plus efficacement qu'ils peuvent, pour le ser- » vice de la religion et de la justice. » (17 oct. 1863.)

